

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ ЧИ РОЗТРАТУ ЧУЖОГО МАЙНА ТА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

БРАЙКО Юлія Валеріївна - аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства ННІ права Сумського державного університету

УДК 343.35

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.1.45>

Стаття присвячена аналізу розмежування злочинів, передбачених ч. 2 ст. 191 та ст. 364 КК України, які стосуються зловживання службовим становищем, привласнення та розтрати майна. Автор детально досліджує проблеми, які виникають при кваліфікації правопорушень, що мають ознаки обох складів злочинів, і наголошує на важливості правильного визначення кваліфікації дій службових осіб у таких випадках.

У статті проаналізовано статистичні дані, що свідчать про високий рівень кримінальних справ, які стосуються цих двох статей КК, зокрема в контексті роботи Вищого антикорупційного суду України. Особливу увагу приділено судовій практиці, зокрема випадкам перекваліфікації справ між ч. 2 ст. 191 КК та ст. 364 КК, що є результатом великої схожості об'єктивної сторони складів цих злочинів. При цьому вказується на важливість встановлення корисливих мотивів при кваліфікації злочину за ст. 364 КК, в той час як ч. 2 ст. 191 завжди передбачає незаконне заволодіння майном.

Досліджується також питання об'єктивної сторони кожного злочину, зокрема необхідність наявності істотної шкоди для прав і інтересів фізичних та юридичних осіб у випадку ст. 364 КК, а також спеціального складу злочину, пов'язаного з розкраданням майна за ст. 191 КК. Окремо розглядається судова практика, зокрема постанови Касаційного кримінального суду Верховного Суду України, які визначають критерії для правильного застосування цих статей, зокрема

крема щодо визначення зв'язку між діями службової особи та її службовим становищем.

Автор підкреслює важливість чіткого розмежування складів злочинів для уникнення правових помилок, а також для забезпечення справедливості в процесі кваліфікації правопорушень. Крім того, аналізуються можливі юридичні непорозуміння, які можуть виникнути через невірне застосування норм законодавства. Стаття також містить рекомендації щодо вдосконалення судової практики та кримінального законодавства, спрямовані на покращення правової визначеності у випадках, що стосуються зловживання службовим становищем.

Ключові слова: зловживання владою або службовим становищем, розмежування складів злочинів, судова практика, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми

Зловживання службовим становищем є однією з найбільш поширених форм кримінальних правопорушень в економічній та антикорупційній сферах, що передбачають відповідальність за кримінальними статтями 191 та 364 Кримінального кодексу України. Однак, через схожість об'єктивних ознак складів цих злочинів, виникає проблема їх розмежування під час кваліфікації правопорушень, що вимагає чіткої правової визначеності для правильного застосування відповідних норм кримінального законодавства.

У судовій практиці часто зустрічаються випадки, коли правоохоронці та судді стикаються з труднощами при визначенні правильності кваліфікації діянь, що містять елементи як привласнення чи розтрата майна, так і зловживання службовим становищем. Це може призвести до перекваліфікації справ та, в окремих випадках, до юридичних непорозумінь у процесі притягнення до відповідальності службових осіб. Важливим є також встановлення корисливих мотивів у діях осіб, а також критеріїв для визначення шкоди, яка повинна бути завдана правам та інтересам громадян чи юридичних осіб.

Таким чином, проблема полягає в необхідності чіткого розмежування між злочинами, передбаченими ч. 2 ст. 191 та ст. 364 КК України, що дозволить забезпечити точне правове оцінювання дій службових осіб і правильне застосування кримінального законодавства, а також уникнення помилок і непорозумінь у процесі кваліфікації. З огляду на значну схожість об'єктивних сторін складів цих злочинів, важливо вивчити деталі кожного складу та визначити їх межі для забезпечення правової визначеності в судовій практиці.

Метою статті є аналіз та розмежування складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 191 та ст. 364 Кримінального кодексу України, з метою забезпечення правильної правової кваліфікації діянь службових осіб, що зловживають своїм службовим становищем, та уникнення юридичних непорозумінь у судовій практиці.

Виклад основного матеріалу

На сьогодні найбільш поширеними правопорушеннями, за якими відкриваються кримінальні справи в економічній та антикорупційній сферах, є привласнення або розтрата майна, а також заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2-5 ст. 191 Кримінального кодексу України) та зловживання владою чи службовим становищем (ст. 364 КК). Згідно з даними Вищого антикорупційного суду України (ВАКС), за період з 2019 року по 2024 рік - 23% кримінальних проваджень, що надійшли до суду, стосувалися статті 191 КК, а

18% – статті 364 КК. В результаті понад 40% всіх справ, які були чи є на розгляді в ВАКС, пов'язані з цими двома статтями. Це є цілком зрозумілим, адже будь-яке управлінське рішення, укладення контракту, яке залучає державу чи стосується її майна або коштів, може стати предметом розслідування правоохоронних органів.

На практиці правоохоронці часто мають справу із схожими правовими ситуаціями, коли в одному випадку порушують справу за статтею 191 КК, а в іншому – за статтею 364 КК. І навіть якщо провадження розпочато за статтею 191, після невдалої спроби довести наявність корисливого мотиву у службової особи, справа може бути перекваліфікована на статтю 364 КК. Особливо показовим є випадок у справі № 757/55923/16-к. Спочатку суд першої інстанції загальної юрисдикції виніс виправдувальний вирок за частиною 5 статті 191 КК, а потім Апеляційна палата ВАКС підтвердила це рішення. Однак Касаційний кримінальний суд Верховного Суду скасував ухвалу АП ВАКС, направивши справу на новий розгляд. В подальшому АП ВАКС змінює правову кваліфікацію справи і визнає підсудного винним за частиною 2 статті 364 КК. Проте ККС ВС знову скасував вирок і надіслав справу на повторний розгляд [10].

Цей випадок демонструє, що проблема розмежування статей 191 та 364 КК виникає не тільки у слідчих та прокурорів, але й у суддів під час судового процесу. Зміна кваліфікації правопорушення під час розгляду справи – явище, яке виникає через велику схожість об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених цими статтями.

Чому це відбувається? Вся справа в тому, що склади злочинів, передбачених статтями 191 та 364 КК, мають значну конкуренцію між собою через подібність об'єктивної сторони. Однак, насправді, різниця між ними ховається в деталях, що важливо враховувати при розмежуванні цих складів злочинів. Тому варто детальніше вивчити відмінності між ними, щоб уникнути юридичних непорозумінь та помилок у правовій кваліфікації.

Стаття 364 Кримінального кодексу України визначає відповідальність за зловживання владою або службовим становищем. Це

правопорушення передбачає умисне використання службовою особою своїх повноважень або влади з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Такі дії повинні суперечити інтересам служби і завдавати істотної шкоди правам та інтересам громадян чи юридичних осіб.

Основний об'єкт цього злочину – це суспільні відносини, які забезпечують ефективну діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також державних і комунальних підприємств, а також їх службових осіб. Окремий об'єкт злочину – охоронювані законом права і свободи фізичних та юридичних осіб.

Об'єктивна сторона цього правопорушення включає три обов'язкові елементи:

Діяння, яке може бути здійснене як шляхом дії, так і бездіяльності. Це діяння полягає у використанні службовою особою своїх повноважень або влади, що суперечить інтересам служби.

Наслідки у вигляді істотної шкоди (частина 1 статті) або тяжких наслідків (частина 2 статті).

Причинний зв'язок між діянням та його наслідками.

Суб'єктом цього правопорушення є службова особа, яка має прямий умисел і спеціальну мету – отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Важливо зазначити, що відповідно до ст. 364 КК, злочин не буде кваліфікуватися як зловживання службовим становищем, якщо службова особа використовує не свої службові повноваження для досягнення неправомірної вигоди, а особисті зв'язки, впливовість своєї посади чи родинні чи дружні стосунки. У цьому випадку склад злочину за ст. 364 КК відсутній. Інакше кажучи, якщо особа діє поза межами своїх службових повноважень, використовуючи інші ресурси, вона може бути притягнута до відповідальності за підбурювання чи пособництво, але не як виконавець цього правопорушення.

Термін «всупереч інтересам служби» означає, що службова особа діє всупереч своїм обов'язкам, нехтуючи функціями, які на неї покладені, або неправильно тлумачить їх, що підриває авторитет органів вла-

ди. Це свідчить про незаконну і невідповідну поведінку для такого посадовця.

Цікаво, що в більшості європейських країн немає окремої кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, а також за перевищення службових повноважень. У багатьох юрисдикціях кримінальна відповідальність застосовується лише до чітко визначених випадків незаконного використання службового становища. Це відображає принцип правової визначеності, який вимагає, щоб чиновники чітко знали, що вони можуть і не можуть робити. Якщо ж дії службової особи не містять корисливих мотивів, вони не повинні кваліфікуватися як злочинні. Це є важливим аспектом, і є сподівання, що принцип правової визначеності буде закладений у новому КК, який зараз перебуває на стадії розробки. [3].

Аналізуючи підходи до розмежування складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 191 та ст. 364 КК України, важливо звернути увагу на ключові аспекти, що дозволяють відокремити ці два злочини в судовій практиці.

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191) повинно бути чітко відмежоване від зловживання владою або службовим становищем, яке здійснюється з корисливих мотивів і утворює склад злочину, передбаченого ст. 364 КК. У разі, коли службова особа зловживає своїм службовим становищем для заволодіння чужим майном, це розглядається як спеціальний склад злочину, що входить у межі ч. 2 ст. 191 КК України.

У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (ККС ВС) від 9 лютого 2022 року в справі № 707/661/17 зазначено, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК, включає три обов'язкові елементи: по-перше, діяння, яке полягає у використанні службовою особою своїх повноважень всупереч інтересам служби з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи іншої особи; по-друге, наслідки у вигляді шкоди правам, свободам чи інтересам осіб або юридичних осіб; по-третє, причинний зв'язок між діянням і наслідка-

ми. У цьому контексті, зловживання владою або службовим становищем охоплює випадки, коли службова особа, використовуючи свої повноваження, діє всупереч інтересам служби [6].

Постанови судових органів свідчать про те, що для кваліфікації злочину за ст. 364 КК важливо встановити, що дії службової особи прямо зумовлені її службовим становищем. Це означає, що дії, які вчиняються службовою особою, повинні бути частиною її службових обов'язків або неналежним чином виконаними ними, а відсутність однієї з ознак призводить до відсутності складу злочину за цією статтею. Наприклад, у постанові від 18 липня 2023 року в справі № 991/3966/20 зазначено, що для застосування ст. 364 КК до дій службової особи має бути встановлений зв'язок між її діями і службовими повноваженнями [7].

Важливою є також позиція суддів ККС ВС від 28 жовтня 2020 року (справа № 694/1050/16-к), де зазначено, що зловживання владою або службовим становищем є злочином за наявності трьох специфічних ознак: по-перше, дії мають бути спрямовані на отримання неправомірної вигоди; по-друге, ці дії повинні завдати істотної шкоди громадянам або юридичним особам; по-третє, має бути причинний зв'язок між діями і його наслідками. Якщо хоча б одна з цих ознак відсутня, то злочин за ст. 364 КК не кваліфікується [5].

Відповідно до постанови ККС ВС від 23 серпня 2018 року в справі № 0912/1638/12 (провадження № 51-2735км18), при розгляді злочинів за ст. 364 КК важливо розрізняти випадки, коли службова особа не заволодіває чужим майном, але заподіює майнову шкоду через неправомірне використання свого становища. Водночас, у випадках, коли зловживання службовим становищем супроводжується розкраданням чужого майна, кваліфікація буде здійснюватися за ст. 191 КК.

Загалом, відмінність між злочинами, передбаченими ч. 2 ст. 191 КК та ст. 364 КК, полягає в тому, що перше завжди передбачає розкрадання чужого майна (незаконне вилучення майна на свою користь чи користь третіх осіб), а друге – зловживання

службовим становищем для отримання неправомірної вигоди без обов'язкової ознаки розкрадання майна. Тому, коли зловживання службовим становищем не супроводжується незаконним вилученням майна, відповідальність настає за ст. 364 КК [9].

Висновок

Розмежування складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 191 та ст. 364 КК України, має суттєве значення для правильної кваліфікації діянь службових осіб, що зловживають своїм службовим становищем. Як показує аналіз судової практики, ключовими відмінностями між цими злочинами є: по-перше, при складі злочину за ст. 364 КК особа може діяти з корисливих мотивів і не обов'язково має заволодіти майном, в той час як злочин за ч. 2 ст. 191 КК завжди передбачає розкрадання майна; по-друге, для кваліфікації за ст. 364 КК має бути наявність істотної шкоди для прав та інтересів юридичних або фізичних осіб. Важливим є також встановлення прямого зв'язку між діями особи та її службовим становищем, адже це є необхідною умовою для притягнення до відповідальності. У результаті, в залежності від характеру дій службової особи, мають застосовуватися відповідні норми кримінального законодавства, що дозволяє забезпечити правильну правову оцінку та адекватне покарання за вчинене.

Література

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 2: Особлива частина / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. С. 218.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 862.
3. Хавронюк М. Чому в Європі не розуміють прислів'я «від тюрми не зарікайся» // Українська правда, 06.10.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/6/6642959/>

4. Постанова ККС ВС від 12 грудня 2019 року в справі № 646/7942/14-к <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505867>.

5. Постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 28 жовтня 2020 року в справі № 694/1050/16-к <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92509895>.

6. Постанова ККС ВС від 9 лютого 2022 року в справі № 707/661/17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103132884>.

7. Ухвала ККС ВС від 18 липня 2023 року в справі № 991/3966/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112315667>.

8. Ухвала АП ВАКС від 28 січня 2021 року в справі № 757/55923/16-к <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94586448>.

9. Ухвала ККС ВС від 23 серпня 2018 року в справі № 0912/1638/12 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76207261>.

5. Постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 12 грудня 2019 року в справі № 757/55923/16-к <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505867>.

FEATURES OF DEFINING THE BETWEEN MISAPPROPRIATION OR SPENDING OF OTHERS' PROPERTY AND ABUSE OF AUTHORITY OR OFFICIAL POSITION

The article is devoted to the analysis of the distinction between crimes provided for in Part 2 of Art. 191 and Art. 364 of the Criminal Code of Ukraine, which concern abuse of official position, embezzlement and embezzlement of property. The author examines in detail the problems that arise when qualifying offenses that have signs of both elements of crimes, and emphasizes the importance of correctly determining the qualification of the actions of officials in such cases.

The article analyzes statistical data indicating a high level of criminal cases related to these

two articles of the Criminal Code, in particular in the context of the work of the High Anti-Corruption Court of Ukraine. Special attention is paid to judicial practice, in particular to cases of reclassification of cases between Part 2 of Art. 191 of the Criminal Code and Art. 364 of the Criminal Code, which is the result of the great similarity of the objective side of the elements of these crimes. At the same time, the importance of establishing self-interested motives when qualifying a crime under Art. 364 of the Criminal Code is indicated, while Part 2 of Art. 191 always involves the illegal appropriation of property.

The issue of the objective side of each crime is also studied, in particular, the need for significant harm to the rights and interests of individuals and legal entities in the case of Art. 364 of the Criminal Code, as well as the special elements of the crime associated with the theft of property under Art. 191 of the Criminal Code. Separately, judicial practice is considered, in particular, the resolutions of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court of Ukraine, which determine the criteria for the correct application of these articles, in particular regarding the determination of the connection between the actions of an official and his official position.

The author emphasizes the importance of a clear delimitation of the elements of crimes in order to avoid legal errors, as well as to ensure fairness in the process of qualifying offenses. In addition, possible legal misunderstandings that may arise due to the incorrect application of the norms of the law are analyzed. The article also contains recommendations for improving judicial practice and criminal legislation aimed at improving legal certainty in cases involving abuse of official position.

Key words: abuse of power or official position, delimitation of crimes, judicial practice, criminal liability.